

Leo Trotskij (dec 1939)

Den materialistiska dialektikens ABC

Dialektiken är varken en fiktion eller en mysticism, utan en vetenskap om vårt tänkandes former i den mån det inte är begränsat till livets vardagsproblem utan försöker uppnå en förståelse av mer komplicerade och utdragna processer. Den dialektiska och formella logiken står i ett liknande förhållande till varandra som den högre och lägre matematiken.

Jag skall här försöka att skissera problemets kärna i en mycket koncis form. Den aristoteliska logiken om den enkla syllogismen utgår från påståendet att "A" är lika med "A". Detta postulat accepteras som ett axiom för en mängd praktiska mänskliga handlingar och elementära generaliseringar. Men i verkligheten är "A" inte lika med "A". Detta är lätt att bevisa genom att undersöka dessa två bokstäver i ett mikroskop – de är helt olika varandra. Men, invänder man nu, det är inte fråga om bokstävernas form eller storlek, eftersom de bara är symboler för lika kvantiteter, t.ex. ett kilo socker. Invändningen träffar inte målet. I verkligheten är ett kilo socker aldrig lika med ett kilo socker – en känsligare våg avslöjar alltid en skillnad. Men, kan man då invända: ett kilo socker är lika med sig självt. Men inte heller detta är sant – alla kroppar förändras oavbrutet ifråga om storlek, vikt färg etc. De är aldrig lika med sig själva. En sofist kan då svara att ett kilo socker är lika med sig självt i "ett givet ögonblick". Förutom det mycket tvivelaktiga praktiska värdet i detta "axiom" tål det inte heller en teoretisk kritik. Hur bör vi egentligen förstå ordet "ögonblick"? Om det är ett oändligt litet tidsintervall, då är vårt kilo socker offer för oundvikliga förändringar under detta "ögonblick". Eller är "ögonblicket" en rent matematisk abstraktion, dvs. tidens nollpunkt? Men allting existerar i tiden och själva existensen är en oavbruten process av förändringar. Tiden är följaktligen ett fundamentalt element i existensen. Sålunda innebär axiomet "A" är lika med "A" att ett ting är lika med sig självt om det inte förändras, dvs. om det inte existerar.

Vid första ögonkastet kan det tyckas att dessa "subtiliteter" är meningslösa. Men i själva verket är de av avgörande betydelse. Axiomet "A" är lika med "A" är å ena sidan utgångspunkten för all vår kunskap, och å andra sidan utgångspunkten för alla misstag i vår kunskap. Att strafflöst använda axiomet "A" är lika med "A" är endast möjligt inom vissa *gränser*. När kvantitativa förändringar i "A" är betydelselösa för den uppgift vi har för handen, då kan vi förmoda att "A" är lika med "A". Det är exempelvis så en köpare och en säljare betraktar ett kilo socker. Vi betraktar solens temperatur likadant. Tills helt nyligen såg vi på samma sätt på dollarns köpkraft. Men kvantitativa förändringar som går utanför vissa gränser förvandlas till kvalitativa. Ett kilo socker som är underkastat vattnets eller fotogenets inverkan upphör att vara ett kilo socker. När presidenten tar hand om dollarn upphör den att vara en dollar. Att i rätta ögonblicket avgöra när den kritiska punkten nåtts då kvantitet övergår till kvalitet är en av de viktigaste och svåraste uppgifterna inom alla kunskapsområden, inklusive sociologin.

Varje arbetare vet att det är omöjligt att göra två helt likvärdiga föremål. När man tillverkar konlager tillåts en viss avvikelse för konerna, vilken emellertid inte får gå utanför vissa gränser (detta kallas "toleransen"). Om toleransnormerna uppfylls anses konerna vara likvärdiga ("A" är lika med "A"). När toleransen överskrides förvandlas kvantiteten till kvalitet. Med andra ord: konlagren blir sekunda eller totalt värdelösa.

Vårt vetenskapliga tänkande är bara en del av vår allmänna praktik, inklusive tekniken. För begreppen existerar det också en "tolerans", vilken inte upprättas av den formella logiken som hävdar axiomet "A" är lika med "A", utan av den dialektiska logiken som utgår från axiomet att allting alltid förändras. "Det sunda förnuftet" karakteriseras av det faktum att det systematiskt överskrider den dialektiska "toleransen".

Det vulgära tänkandet opererar med sådana begrepp som kapitalism, moral, frihet, arbetarstat etc., som bestämda abstraktioner, vilket förutsätter att kapitalism är lika med kapitalism, moral är lika med moral etc. Det dialektiska tänkandet analyserar alla ting och alla fenomen i deras ständiga förändring, samtidigt som det under dessa förändringars materiella förhållande bestämmer den kritiska punkt där "A" upphör att vara "A", en arbetarstat upphör att vara en arbetarstat. Den fundamentala bristen i det vulgära tänkandet ligger i det faktum att det vill nöja sig med orörliga bilder i en verklighet som består av en ständig rörelse. Det dialektiska tänkandet ger genom sina noggrannare approximationer, rättelser, konkretiseringar, begreppen en rikedom i innehåll och flexibilitet; jag skulle till och med vilja säga, en saft som i viss mån nästan gör dem till levande fenomen. Inte kapitalismen i allmänhet, utan en given kapitalism i ett givet stadium av dess utveckling. Inte en arbetarstat i allmänhet, utan en given arbetarstat i ett efterblivet land i en imperialistisk omgivning etc.

Dialektiskt tänkande förhåller sig till vulgärt tänkande på samma sätt som en spelfilm till ett fotografi. Spelfilmen utesluter inte fotografiet utan kombinerar en serie av dem enligt rörelselagen. Dialektiken förnekar inte syllogismen, utan lär oss att kombinera syllogismer på ett sådant sätt att den för vårt förstående närmare den ständigt föränderliga verkligheten. I sin *Logik* (1812-16) upprättade Hegel en serie lagar: kvantitetens förvandling till kvalitet, utveckling genom motsättningar, konflikt mellan innehåll och form, kontinuitetens avbrytande, förvandlingen av möjlighet till oundviklighet etc., vilka är lika viktiga för det teoretiska tänkandet som den enkla syllogismen för mer elementära uppgifter. Hegel verkade före Darwin och Marx. Tack vare den kraftiga impuls som den franska revolutionen hade givit till tänkandet, föregrep Hegel vetenskapens allmänna utveckling. Men just därför att det bara var ett *föregripande*, om än ett genialt sådant, fick det av Hegel en idealistisk karaktär. Hegel opererade med de ideologiska skuggorna som den slutliga verkligheten. Marx visade att dessa ideologiska skuggors rörelse inte var någonting annat än reflexer av de materiella kropparnas rörelse.

Vi kallar vår dialektik materialistisk därför att dess rötter varken finns i himlen eller i den "fria viljans" djup utan i den objektiva verkligheten, i naturen. Medvetandet växte fram ur det omedvetna, psykologin ur fysiologin, den organiska världen ur den oorganiska, solsystemet ur nebulosorna. Vid alla steg på denna utvecklingsstege, förvandlades de kvantitativa förändringarna till kvalitativa. Vårt tänkande, inklusive det dialektiska tänkandet, är bara en av uttrycksformerna för en föränderlig verklighet. Det finns i detta system ingen plats vare sig för Gud eller Djävulen eller den odödliga själen eller lagens och moralens eviga normer. Tänkandets dialektik som har vuxit fram ur naturens dialektik, äger följaktligen en helt igenom materialistisk karaktär. Darwinismen, som förklarade arternas utveckling genom kvantitativa förändringar till kvalitativa, var dialektikens största triumf på det organiska området. En annan stor triumf var upptäckten av de kemiska elementens atomviktstabell, och vidare, förvandlingen av ett element till ett annat.

Nära sammanbunden med dessa förändringar (arter, element etc.) är frågan om klassificering, lika viktig inom naturvetenskapen som inom samhällsvetenskaperna. Linnés system (1700-talet) hade arternas oföränderlighet som sin utgångspunkt och begränsades därför till en beskrivning och klassificering av växterna enligt deras yttre karakteristika. Botanikens barndom är analog till logikens barndom, ty formerna för vårt tänkande utvecklas liksom allting som lever. Endast ett bestämt förnekande av tanken om de bestämda arterna, bara ett stadium av växternas utvecklingshistoria och deras anatomi förberedde basen för en verkligt vetenskaplig klassificering.

Marx, som till skillnad från Darwin var en medveten dialektiker, upptäckte en bas för den vetenskapliga klassificeringen av de mänskliga samhällena i utvecklingen av deras produktivkrafter och strukturen i äganderättsförhållandena, vilka konstituerar samhällets anatomi.

Marxismen ersätter den vulgära, beskrivande klassificeringen av samhällen och stater, vilken fortfarande florerar vid universiteten, med en materialistisk dialektisk klassificering. Endast genom att använda Marx' metod är det möjligt att korrekt bestämma både begreppen för en arbetarstat och ögonblicket för dess förfall.

Allt detta innehåller, som vi ser, ingenting ”metafysiskt” eller ”skolastiskt” som inbiliska dilettanter påstår. Den dialektiska logiken uttrycker rörelselagen i det samtida vetenskapliga tänkandet. Kampen emot den materialistiska dialektiken uttrycker tvärtom ett avlägset förflutet, småbourgeoisins konservatism, universitetsrutinisternas självbedrägeri och ... en glimt av hopp om ett liv efter detta.

SSSR:s natur

Den definition av SSSR som gjorts av kamrat Burnham, ”en icke-arbetar och en icke-borgerlig stat”, är helt och hållet negativ, bortsliten från den historiska utvecklingens kedja, dinglande i luften, tömd på den minsta sociologiska partikel och representerar helt enkelt en teoretisk kapitulation av pragmatismen inför ett *motsägelsefullt* historiskt fenomen.

Om Burnham vore en dialektisk materialist, skulle han grundligt ha undersökt följande tre frågor: 1) Vilket är SSSR:s historiska ursprung? 2) Vilka förändringar har denna stat genomgått under sin tillvaro? 3) Övergick dessa förändringar från det kvantitativa stadiet till det kvalitativa? Dvs., skapade de ett historiskt nödvändigt herravälde av en ny utsugande klass? För att kunna svara på dessa tre frågor skulle Burnham ha tvingats dra den enda möjliga slutsatsen – att SSSR fortfarande är en degenererad arbetarstat.

Dialektiken är ingen magisk nyckel till alla frågor. Den ersätter inte konkret vetenskaplig analys. Men den leder analysen längs den rätta vägen, och skyddar den mot ofruktbara vandringer i subjektivitetens och skolastikens öken.

Bruno R. sätter både Sovjet och fascistregimerna under kategorin ”byråkratisk kollektivism”, eftersom SSSR, Italien och Tyskland alla styrs av byråkratier; både här och där finns planeringsprinciperna; i ett fall likvideras den privata egendomen, i det andra begränsas den, etc. På grundval av den relativa likheten mellan vissa yttre karaktäristika av olika ursprung, av olika specifik vikt, av olik klassinnebörd, konstrueras en grundläggande *identitet* mellan sociala regimer, helt i andan av borgerliga professorer som konstruerar kategorier som ”kontrollerad ekonomi”, ”centraliserad stat”, utan att överhuvudtaget reflektera över den ena eller andras klasskaraktär. Bruno R. och hans anhängare, eller semianhängare som Burnham, stannar i bästa fall på den sociala klassifikationens område på Linnes nivå, till vars försvar emellertid ska sägas att han levde före Hegel, Darwin och Marx.

Kanske än värre och farligare är de eklektiker som framför idén att sovjetstatens klasskaraktär ”inte spelar någon roll”, och att inriktningen av vår politik bestäms av ”krigets karaktär”. Som om kriget vore en självständig översocial substans; som om krigets karaktär inte bestämdes av den härskande klassens karaktär, dvs av samma sociala faktor som också bestämmer statens karaktär. Förbluffande hur lätt vissa kamrater glömmer marxismens ABC under händelsernas dråpslag!

Det förvånar inte att oppositionens teoretiker, som förkastar det dialektiska tänkandet, ömkligen kapitulerar inför SSSR:s motsägelsefyllda natur. Motsättningen mellan den sociala grundval som lagts av revolutionen och karaktären av den kast som växte fram ur revolutionens degeneration är emellertid inte bara ett ovedersägligt historiskt faktum utan också en drivande kraft. I vår kamp för att störta byråkratin baserar vi oss själva på denna motsättning. Under tiden har några ultra-vänstermänniskor redan nått det absurdas slutpunkt genom att tillkännage, att det är nödvändigt att offra den sociala strukturen i SSSR för att

störta den bonapartiska oligarkin! Den misstanken har aldrig föresvävat dem att SSSR minus den sociala struktur som byggts av oktoberrevolutionen skulle vara en fascistregim.

Evolution och dialektik

Kamrat Burnham kommer antagligen att protestera över att han som evolutionist inte är mindre intresserad av samhälls- och statsformers utveckling än vi dialektiker. Vi ska inte tvista om detta. Varje bildad person efter Darwin har gett sig själv epitetet "evolutionist". Men en verklig evolutionist måste även tillämpa evolutionsidén på sitt eget tänkesätt. Elementär logik, som grundlagts under den tid när själva evolutionsidén ännu inte existerade, räcker uppenbarligen inte till för att analysera evolutionära processer. Hegels logik är evolutionens logik. Man får bara inte glömma att själva begreppet "evolution" fullständigt har korrumpierats av universitetsprofessorer och liberala skribenter till att betyda fredligt "framåtskridande". Var och en som kommer till insikt att evolution fortskrider genom en kamp mellan antagonistiska krafter; att en långsam ackumulation av förändringar i ett visst ögonblick spränger det gamla skalet och framkallar en katastrof, revolution; var och en som slutligen lärt sig att tillämpa evolutionens allmänna lagar på själva tänkandet, han är en dialektiker, till skillnad från vulgärevolutionister. En dialektisk träning av sinnet, vilket är lika nödvändigt för en revolutionär kämpe som fingerövningar för en pianist, kräver att man nalkas alla problem som *processer* och inte som *orörliga kategorier*. Medan vulgärevolutionister, som i allmänhet begränsar sig till att erkänna evolution inom enbart vissa sfärer, i alla övriga frågor låter sig nöja med det "sunda förnuftets" banaliteter.

Utdrag ur artikeln "En småborgerlig opposition inom Socialist Workers Party", först publicerad på svenska i samlingsverket *Till marxismens försvar*, Coeckeberghs/Röda Rummet, 1972 (på marxistarkivet: [Till marxismens försvar](#)).